

ANALÝZA MEDIÁLNÍ REPREZENTACE TÉMATU **VRAŽDA NOVINÁŘE Jána KUCIAKA**

Kvalitativní analýza

PhDr. Tomáš Trampota, PhD., New York University in Prague

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD., Univerzita Karlova v Praze

Červenec 2018

Obsah:

1. Hlavní závěry.
2. Metodika analýzy.
3. Lingvistická analýza.
4. Analýza tematického rámcování.
5. Vizuální reprezentace tématu.

1. Hlavní závěry

- Nejsilnější pokrytí kauzy se objevuje od 26. února do poloviny března, kdy se Události věnují tématu téměř každý den, zejména v souvislosti s politickými důsledky vraždy novináře a jeho snoubenky.
- Velmi brzy se stává hlavním tematickým rámcem kauzy „**politická krize na Slovensku**“. Politický rámec tématu dominuje až do konce zkoumaného vzorku. Politizace ale vychází z aktuálního dění na Slovensku a je zcela relevantní.
- Nejprominentnějšími tematickými rámci jsou: **vyšetřování vraždy, demonstrace proti vládě, politický boj Kiska versus Fico a sestavování nové vlády**. Jako sekundární, méně prominentní rámce se pak objevují: ochrana novinářů a vyjádření novinářů k vraždě, ohlasy vraždy v zahraničí, změna vedení slovenské policie.
- Volba a **použití jazykových prostředků je z drtivé většiny zcela neutrální**, stejně jako zvolené komunikační strategie. Zpracování tématu je seriózní a odpovídá jeho závažnosti, týká se striktně věci samé.
- **Vizualizace tématu je standardní**, předvídatelná a z hlediska televizní žurnalistiky rutinní. Nejčastější topikou jsou: policejní zátarasy místa vraždy, záběry demonstrací, rutinní záběry politického prostředí (politici za řečnickým pultem, politici v sále parlamentu, politici v jednacím sále).
- **Nestandardní vizualizace** se objevuje **na konci zkoumaného období**: anonymizované záběry mluvčích. Jde zejména o záběry primátora Velké Mači (místo vraždy) a státního prokurátora, kdy během promluvy není vidět hlava mluvčího. Tento typ vizualizace je nestandardní, nicméně vychází z naléhavosti situace a nutné anonymity.
- Pořad Události věnoval kauze relativně velký prostor až do dubna 2018, kdy intenzita zájmu postupně upadá. **Rozsah a frekvence zpracování jsou relevantní** s ohledem na 1) naléhavost tématu souvisejícího se svobodou tisku, 2) skutečnost, že jde o zemi s dlouholetou společnou historií, 3) pojednávaný děj má přesah i do České republiky.

2. Metodika analýzy

Předložená analýza se na základě zadání České televize soustředila na mediální reprezentaci tématu vraždy novináře Kuciaka a následné události na Slovensku v období leden až červen 2018.

Analýza využila kombinaci těchto kvalitativních metod výzkumu mediálních obsahů: a) **analýzu rámcování** (*framing analyses*) sledující, jak byly události tematizovány a které informace byly zdůrazněny jako klíčové, b) **analýzu vizuální reprezentace** tématu zaměřenou na otázku, jaké vizuální znaky byly použity s důrazem na hodnotovou valenci vizuálních denotátů a c) **lingvistickou analýzu** jazykové prezentace tématu, jazykovou objektivitu/subjektivitu. V rámci analýzy bylo zkoumáno celkem 69 zpravodajských příspěvků v celkové délce 1:59 hodin odvysílaných ve zpravodajské relaci Události podle rozpisu dodaného Českou televizí. Zkoumaný vzorek byl na základě zadání Českou televizí vymezen pořadem, časovým obdobím a tematicky:

- Pořad: Hlavní zpravodajská relace ***Události***
- Období: 1. leden 2018 až 30. června 2018
- Tematické ohraničení: vražda novináře Jána Kuciaka

3. Lingvistická analýza

Volba a **použití jazykových prostředků je z drtivé většiny zcela neutrální**, stejně jako zvolené komunikační strategie. Zpracování tématu je seriózní a odpovídá jeho závažnosti, týká se striktně věci samé. Žádná z uvedených strategií není nikterak nečekaná, nepřekračuje rámec dané žurnalistické normy. Pro označení klíčových aktérů a akcí jsou užita objektivní vyjádření odpovídající reálnému denotátu. V rámci některých příspěvků se objevuje opakování jazykových prostředků. Struktura příspěvků je normativní a z většiny popisná. (Pozn: analyzován je pouze projev moderátorů a redaktorů, nikoliv dalších mluvčích; pozornost je zaměřena na výběr jazykových prostředků a komunikační strategie a jejich adekvátnost danému mediálnímu žánru.)

Pro lingvistické zpracování a prezentaci tématu „Kuciak“ v rámci předložených analyzovaných příspěvků je charakteristických několik rysů:

- **Slovní zásoba zcela odpovídá danému tématu**, není nijak překvapivá
- **Více subjektivizujících a bohatších komunikačních postupů se objevuje v živých rozhovorech**, dialozích a živých reportážích, což zcela odpovídá normám tohoto mediálního typu (*Slyšeli jsme plamenná slova, příp. přísliby* = výrok za kolektiv; citově zabarven)

Přítomny jsou nezdárka **metaforické obraty** (*Tlak roste; Svou druhou šanci dokázal proměnit; Stejně jako všemi novináři a celým Slovenskem vražda otřásla...; veřejnosti dál tlačí, aby ruku nezvedly...; definitivní tečku ten dnešní den ještě nenapsal; V souvislosti s vyšetřováním roste tlak na premiéra Roberta Fica...; Chce táhnout za jeden provaz; Krize na Slovensku otřásá tamní politikou; Výstřely, které měly umlčet jednoho novináře...; ve studiu se musel bránit; projev přišel po 3 dnech mediálních útoků...; hluboká politická krize; ostrý souboj A. Kisky s R. Ficem*)

- v nepočtených případech obraznost ne zcela patřičná vzhledem k tématu, ale pravděpodobně nikterak zamýšlená (**Přestřelky** se vedou i kvůli vyšetřování; ...která si o Kaliňákovu **hlavu** řekla už před 10 dní)

- a zřídka i novinářská klišé: *Dnes se tak zopakoval scénář z minulého týdne*

- Značná část obsahu odkazuje na jiné zdroje či je přímo jejich přímou citací, příp. parafrází, shrnutím, čímž dále ubývá možnost jakéhokoliv zásahu do fakticity vyjádření či objektivního posuzování tématu (*podle materiálu; policisté stíhají podle serveru aktuálně.cz; podle slovenských médií*), jsou prezentována fakta (*Po masových protestech vyústily v novou vládu; kauza vyvolala v zemi politickou krizi; Emoce se dostávají i tam, kde jindy nejsou; tento příklad je navzdory obsahu zcela neutrálním sdělením*)

Další obsažené jevy:

- Velmi častý je výraz **kritika, kritizovat**:

Na Gašparovu hlavu se navíc snáší další kritika; tvrdá kritika poměrů na Slovensku; premiér i šéf nejsilnější strany se proti projevu ohradili; Množí se také kritické reakce na Ficovy výroky; Slovenský premiér stupňuje kritiku, obviňuje ho; Fico ale tvrdí...; Část poslanců kritizuje své kolegy; tamní vláda si za to vysloužila kritiku

-Často jsou zastoupena další **negativní slovesa** (či jiné slovní druhy): *dnes vyjádřil znepokojení; desítku pozůstalých pobouřil výrok...; vraždu odsoudily i...; Nejsledovanější slovenské vyšetřování za poslední dekády začalo selháním. Chyby přiznala i...*

s kauzou vraždy M. Kuciaka a spojitými tématy se pojí pojmy: *otřesný případ, brutální vražda; kauza; střet, politická krize; nájemná vražda je zločin ve střední Evropě výjimečný, z posledních připomeňme dvě...; krize na Slovensku; zavražděný slovenský novinář; tragédie dvou mladých lidí, zločin, tragédie; pietní shromáždění, vzpomínková akce, investigativní novinář a jeho snoubenka; Martin Kuciak a Martina Kušnírová, jeho partnerka a jeho snoubenka, vražda dvou mladých lidí, mladého novináře; největší demonstrace od sametové revoluce; případ vraždy slovenského novináře; hluboká politická krize; ostrý souboj A. Kisky s R. Ficem*

-Hodnotící adjektiva: *v temných 90. letech, vystoupil se zásadním projevem; převedla do ulic nespokojené obyvatele*

-Shrnutí situace moderátory: *vraždy, které mění celou zemi; Slova prezidenta jen dokládají, jak moc vražda Jána Kuciaka Slovenskem otřásla...; Převládá názor, že situaci by měly vyřešit předčasné volby*

-Vlastní hledisko vnesené do diskuse: *Odhaloval nepravosti mocných a bohatých, byl v tom dobrý, až tak dobrý, že ho to stálo život (emocionálně zabarvené); Jak víme, pátral po italské mafii a po jejích kontaktech do nejvyšších pater politiky...*

-Modalizační výroky značící nejistotu situace: *možná; údajně; měly mu vadit vazby na...*

-Vlastní predikce: *Ten se ale podle všeho k takovému kroku nechystá*

-Hypotetické výroky: *Řekněme; někdo by řekl*

-Zvýraznění: **velmi intenzivně** prožívá; **samozřejmě** reagovala i novinářská obec; pod **dosti** velkým tlakem je také policejní prezident; další reakce **samozřejmě** přicházejí z opozičních stran...; **hodně** se píše..., **hodně** velkou pozornost... (vyjádření nepřesnosti); je **velmi** znepokojena konspiračními teoriemi; Jána (bez příjmení či dalšího označení) pochovali (emotivní)

-Neformálnější projev: *Slyšeli jsme, že pan Fico z politiky neodchází, dokonce prý prezidentovi řekl: „buď klidný, neodcházím“, to je prezident Kiska jistě uklidněný, ale vážně...*

-Vtipný přehánění: Andrej Kiska v prezidentské volbě (podrazil) porazil Roberta Fica

4. Tematické rámcování

Kauza začíná 26. února a do konce měsíce je k ní odvysíláno celkem 14 zpráv. Mediální pozornost k tématu graduje během března, kdy je tématu věnováno 37 jednotlivých zpráv, v dubnu mediální zájem citelně upadá a tématu je věnováno již jen 8 zpráv. V červnu se tématu spojenému s vraždou Kuciaka věnuje už pouhá jedna zpráva. Velká mediální pozornost věnovaná tématu během března byla spojena zejména s **vyšetřováním vraždy** a s **politickými konsekvencemi** události. Zejména v počátku března je téma součástí zpráv každodenně.

Poprvé se zpráva objevuje 26.2. zařazená do začátku relace v bloku o stopáži 7 minut. Naléhavost události je zdůrazněna i verbálně: „Zločin, jaký střední Evropa nepamatuje“. Strukturace bloku odpovídá novinářským rutinám a je standardní a předvídatelná: hledání důvodu vraždy, vyjádření vrcholových představitelů, vyjádření kolegů - novinářů. Poměrně záhy se objevuje i informace o kontroverzních podnikatelích, o kterých Kuciak psal - Marian Kočner jako ten, kterému se věnoval v poslední době a také stopa vedoucí k italské mafii. Blok je uzavřen reakcemi českých politiků.

Vražda novináře a jeho partnerky se objevuje ve velkém rozsahu v agendě zpráv i následující dny. Druhý den dostává prostor 13 minut rozdělených do dvou bloků. Opakuje se tematizace **politici usilují o vyšetření vraždy a italská stopa**, nově také informace o možném přesahu do České republiky. Od druhého dne je více zařazován postoj novinářů k tématu – a tlak na vyšetření případu. Poprvé se také dostává do hry kalábrijská Ndragheta jako možný pachatel vraždy. Razanci tématu přispívá skutečnost, že se vražda týká médií a novinářů. Jako další podtéma se objevují obavy novinářů o bezpečnost a vyjádření spolupracovníka Jána Kuciaka. ČT nastavuje téma obecnou tematikou nájemných vražd a ochrany novinářů, které může působit jako méně relevantní výplň nastaveného času při absenci zásadnějších informací. Po prvních třech dnech se intenzita pokrytí tématu snižuje.

Počátkem března jsou tematickým rámcem zejména **pietní a vzpomínkové akce** věnované Janu Kuciakovi a jeho snoubence a tlak na slovenské politiky. Manifestace na Slovensku jsou redaktoři opakovaně označovány jako „největší od revoluce“. V prvním březnovém týdnu převládá rámec **demonstrace a tlak na vládu**. Tématu je v některých dnech věnováno až 10 minut relace a je ozvláštňováno živým vstupem redaktora.

Politická krize na Slovensku se stává dalším hlavním tematickým rámcem pro budoucí období. 4. března je téma otevřeno: „krize na Slovensku otřásá tamní politikou...“. Téma slovenské politické krize je postupně vystaveno jako politický boj mezi prezidentem Kiskou a premiérem Ficem a tlak na odvolání ministra vnitra Kaliňáka. Tento rámec pokračuje i další dny. 5. března se rozsah věnovaný tématu již zmenšuje, ČT zařazuje 1 delší zprávu o rozsahu 3,5 minuty. Vedle tohoto tematického rámce se pravidelně opakují informace o vyšetřování vraždy J. Kuciaka. Během března se z tématu stává téma výsadně politické. Vrací se také otázka italské mafie na východě Slovenska. Fico vtahuje do hry otázku schůzky Kisky se Sorosem a obviňuje jej z chystání převratu. Souběh dvou tematických rámců: demonstrace a politická jednání přetrvává do poloviny března.

Postupně od poloviny března jsou zařazovány zprávy o situaci kolem vlády Slovenska, možných personálních změnách a dalších scénářích vývoje. Zpráva o politické krizi na Slovensku se objevuje

téměř každodenně. Zpravidla je informování faktické a věcné, bez hodnotících soudů. Situace eskaluje 14. března, kdy se objevuje **zpráva o Ficově demisi**, na kterou ČT reaguje delším zpravodajským blokem ve druhé polovině relace, ve kterém je obsažena zpráva o jednání Evropského parlamentu o Slovensku. Rozsah i zpracování jsou relevantní situaci. V následujících dnech jsou opětovně zařazovány zprávy o protestech v Bratislavě, jejich záběry se stávají přímo symbolickými pro celou kauzu.

Dalším tematickým rámcem, využívaným během druhé poloviny března, je vyjednávání o sestavení nové vlády premiérem Pelegrinim. Až na výjimky (např. 17. a 18. března) je zařazována informace o situaci na Slovensku každodenně. Tematicky výjimečnou zprávou, která oživuje téma, je rozhovor s novinářkou Holcovou 25. března spojený s informací, že je pod policejní ochranou.

Na konci března jsou opět zmiňovány nejasnosti ve vyšetřování Kuciakovy vraždy spojené s krátkým narativním přehledem dosavadního vývoje kauzy. Na přelomu března a dubna téma z agendy Událostí na jeden týden mizí a ČT se vrací k tématu již výrazně méně – jednou až dvakrát za týden. Od počátku dubna se téma objevuje výrazně častěji druhoplánově – například při cestě prezidenta Zemana na Slovensko. V polovině dubna je téma oživeno novým politickým vývojem – demisí ministra vnitra a demisí policejního prezidenta. 30. května je zařazena výjimečně dlouhá zpráva o novém vyšetřování vraždy na místě činu spojená s výměnou vedení policie.

I přes intenzitu a délku kauzy **se vyskytovalo jen omezené množství tematických rámců kauzy**, které tématu dominovaly delší dobu a příliš se nevyvíjely. **Prostor a frekvence tématu v pořadu Událostí lze vnímat jako relevantní a adekvátní situaci.** Z hlediska tematizace a výběru informací lze vnímat jako kontroverznější pouze zařazení informací o možných pachatelích hned v počátku kauzy.

5. Vizualizace tématu

Tématu dominuje několik opakujících se typů vizualizace spojených s tematizací kauzy, které se pravidelně opakují během celého vzorku analýzy.

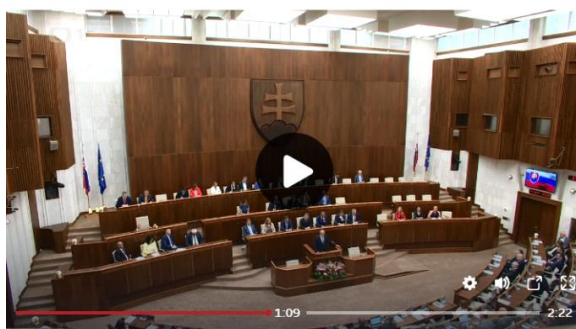
Jednou z vizuálních topik objevujících se zejména v počátku kauzy jsou záběry z místa činu uzavřeného policií. Tyto metaforické záběry jsou užity opakovaně během kauzy při zařazení informací o vyšetřování.

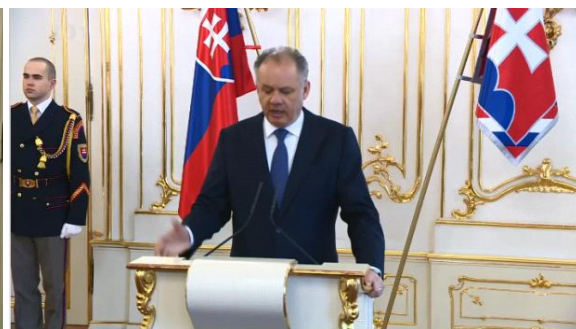
Opakovaně jsou používány také záběry pietního charakteru – smuteční fotografie, hořící svíčky atd. Jde o standardní vizuální metaforiku spojovanou s tímto typem témat. Tyto záběry jsou využity v počátku kauzy a poté opakovaně při zmínce o smutečních shromážděních a demonstracích spojených s vyšetřováním kauzy.

Od druhé březnové dekády začínají převládat vizualizace typické pro **standardní vizualizaci domácí politiky**: političtí představitelé za řečnickým pultem, při tiskovém briefingu, jednající politici, politici se slovenskou zástavou za zády.

Hlavními postavami politického střetu vyvolaného vraždou novináře a jeho snoubenky a následným vyšetřováním byly předseda vlády Fico a prezident Kiska. Vizualizace obou postav byla standardní a běžná pro politický diskurs, vždy spojená se symbolikou politické profese: promlouvající politik za mikrofonem v polocelku, politik obklopený novináři, politik za zády se stranickými kolegy, politik v jednacím sále. Nebyl zaznamenán případ dehonestující či jinak příznakové vizualizace.

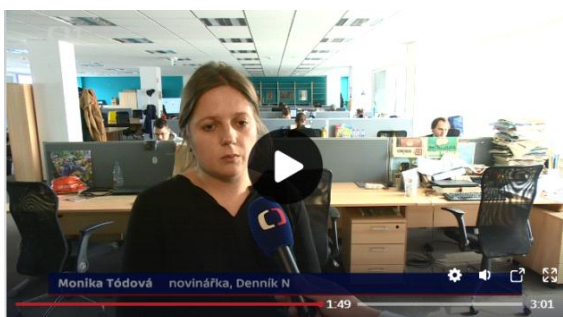

Během celého zkoumaného období se v souvislosti s četnými demonstracemi objevuje **vizuál demonstrujících Slováků**. Záběry jsou standardní, často využívají záběry doprostřed davu, které evokují bezbřehost a nekonečnost davu. Řeč kamery je používána vůči tomuto tématu standardně bez znatelných anomálií.

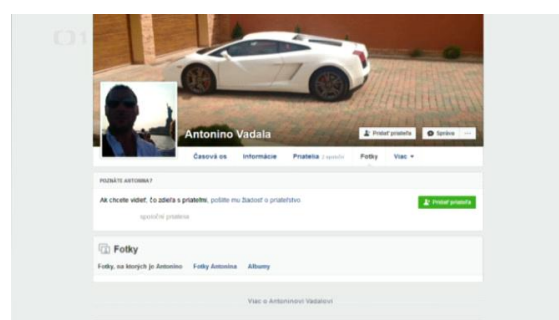

Tento typ vizualizace se v souvislosti s opakujícími se demonstracemi objevuje během celého zkoumaného období a stává se téměř symbolickým.

Zejména v počátku kauzy se opakovaně objevují výpovědi novinářů ke kauze spojeny s výpověďmi do kamery. V tomto případě jsou zařazeny standardní synchrony promlouvajících v různých prostředích: kancelář, demonstrace atd.

Méně frekventovaná vizualizace tématu se objevuje v počátku kauzy, kdy redakce pojednává o možných pachatelích dvojnásobné vraždy. Jsou zařazeny fotografie kontroverzních podnikatelů, o kterých J. Kuciak psal a o jejichž činnost se zajímal.

Pro zpravodajství zcela výjimečně koncipované záběry jsou použity v druhé polovině období, kdy se objevují anonymizované záběry promlouvajících – záběry primátora, prokurátora a novinářky Holcové. Ty jsou koncipovány tak, aby nebylo vidět aktérům do tváře. Jejich identita je tak patrná jen z hlasu promlouvajícího.

V naprosté většině případů redakce pořadu Události využívala standardní vizualizační postupy typické pro dané tematické pole. Překvapující či anomální vizualizace se téměř nevyskytuje. Jedinou výjimkou je vizuální anonymizace promluv některých mluvčích ke konci kauzy. V případě politické krize na Slovensku jsou **hlavní aktéři krize vizualizováni rovnocenně, nedochází ke straníci či zvýhodňující/znevýhodňující vizualizaci některého z politických aktérů.**

Autoři analýzy

PhDr. Tomáš Trampota, PhD.

Autor přednáší *Media and Cultural Analyses* na New York University in Prague. Byl ředitelem Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a proděkanem tamtéž. Byl spoluzakladatelem a předsedou Central and Eastern European Network v rámci European Communication Research and Education Association. Je autorem knih *Zpravodajství* a *Metody výzkumu médií*.

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD.

Absolvovala obor mediální studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Vědecky se zabývá lingvistikou a jazykovou kulturou. Mimo jiné přednáší *Kulturu mluveného projevu* a *Komunikaci s médii* na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Je autorkou řady odborných statí a analýz.